

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 2430/23

לפני: כבוד השופט י' עמית
כבוד השופטת ד' ברק-ארז
כבוד השופט ח' כבוב

העותר: פלוני

נגד

המשיבים: 1. בית הדין הדתי הדרוזי לערעורים בעכו
2. פלונית

עתירה למתן צו על תנאי

תאריך הישיבה: כ"ח בכסלו התשפ"ד (11.12.2023)

בשם העותר: עו"ד כמיל טרודי

בשם המשיב 1: עו"ד רמי טרביה

בשם המשיבה 2: עו"ד מוניר ח'יר

בשם היועצת המשפטית לממשלה: עו"ד מוריה פרימן

פסק-דין

השופטת ד' ברק-ארז:

1. האם בתי הדין הדרוזיים מוסמכים לדון בסכסוכים בין בני זוג בנושאים רכושיים על בסיס הסכמתם של הצדדים, הגם שברגיל אינם מוסמכים לעסוק בכך? זוהי השאלה שעמדה במוקד העתירה שבפנינו.

2. כפי שמוסבר בהמשך, העותר והמשיבה 2 (להלן: המשיבה), בני זוג המצויים בהליך גירושין, הסכימו להסמיך את בית הדין הדרוזי של הערכאה הראשונה להכריע גם במחלוקת הרכושית ביניהם. כאשר המשיבה הגישה ערעור על החלטה שהתקבלה במסגרת בירור הסכסוך אל בית הדין הדרוזי לערעורים, הוא המשיב 1, קבע זה האחרון כי בית הדין הדרוזי נעדר סמכות לדון בסכסוך הרכושי מעיקרא. העתירה הנוכחית מכוונת כנגד קביעה זו. למען הסר ספק יובהר כבר עתה כי העותר והמשיבה חלוקים ביניהם ביחס להחלטה הקונקרטיית שקיבל בעניינם בית הדין הדרוזי של הערכאה הראשונה אך תומכים בכך שהסכסוך הרכושי יוסיף להתנהל בפני מערכת בתי הדין הדרוזיים.

המסגרת הנורמטיבית

3. הדיון בשאלה שהתעוררה בפנינו מחייב להקדים ולהציג את הוראות הדין ביחס לסמכות השיפוט של בתי הדין הדרוזיים, וכך נעשה. בעיקרו של דבר, חוק בתי הדין הדתיים הדרוזיים, התשכ"ג-1963 (להלן: חוק בתי הדין הדרוזיים או החוק) קובע בסעיף 4 סמכות שיפוט ייחודית לבתי הדין הדרוזיים בענייני נישואין וגירושין:

“ענייני נישואין וגירושין של דרוזים בישראל, אזרחי המדינה או תושביה, יהיו בשיפוטו הייחודי של בית הדין; כן יהיו בשיפוטו הייחודי עניינים הנוגעים ליצירתו או להנהלתו הפנימית של הקדש דתי שנוסד בפני דין על פי הדין הדרוזי או של הקדש דרוזי שנוסד לפני תחילת חוק זה לפי מנהג דרוזי שלא בפני בית דין דתי או בית משפט” (ההדגשה הוספה).

סעיף 5 לאותו חוק מוסיף ומורה כי ניתן להקנות לבתי הדין הדרוזיים סמכות שיפוט בהסכמה בעניינים מוגדרים הנוגעים לתחום המעמד האישי, כדלקמן:

“בענייני המעמד האישי של דרוזים כמפורט בסעיף 51 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל, 1922-1947, או בפקודת הירושה, אשר בהם אין לבית דין שיפוט ייחודי לפי סעיף 4, יהא לבית הדין שיפוט לאחר שכל הצדדים הנוגעים בדבר הביעו הסכמתם לכך”.

למען שלמות התמונה יצוין כי בסעיף 51 לדבר המלך במועצתו נקבע כי “ענייני המעמד האישי פירושה משפטים בענין נישואין או גיטין, מזונות, כלכלה, אפוטרופסות, כשרות יוחסין של קטינים, איסור השימוש ברכוש של אנשים הפסולים לפי החוק, והנהלת נכסי אנשים נעדרים”.

4. מעבר לאמור לעיל, חוק בתי הדין הדרוזיים אינו מתייחס כלל לאפשרות של הסמכת בתי הדין לדון בנושאים נוספים בהסכמה.

התשתית העובדתית וההליכים עד כה

5. כעת נציג את גלגוליו הקודמים של התיק שהוליד את העתירה הנוכחית. העותר והמשיבה נישאו בשנת 2007. לאחר שיחסייהם עלו על שרטון, בשנת 2014 הגישה המשיבה תביעת גירושין לבית הדין הדרוזי בעכו, ובמסגרתה עתרה לקבלת פיצויים בגין נזקי הגירושין וכן זכויות מסוימות ברכוש הזוגי. ביום 27.10.2014 הונפקו לצדדים תעודות גירושין בגדרי ההליך, ובהמשך לכך התקיימו לאורך מספר שנים דיונים נוספים בסוגיות הרכוש. לענייננו חשוב לציין כי ביום 18.8.2022 בית הדין הדרוזי הורה על מינוי מומחה אקטוארי לבירור המחלוקת הכספית בין הצדדים. על החלטה זו הגישה המשיבה ערעור. בתמצית, לשיטת המשיבה היה מקום לקבל את התביעה הרכושית על כל סעדיה, ולא למנות מומחה.

6. ביום 16.2.2023 דחה בית הדין הדרוזי לערעורים את הערעור אך לא מטעמיהם של מי מהצדדים. בפסק הדין נקבע כי בית הדין הדרוזי שדן בתיק כערכאה דיונית לא היה מוסמך מלכתחילה לעסוק בתביעות לחלוקת הרכוש המשותף ולאיוון משאבים בין העותר והמשיבה, ובתוך כך אף לא למנות מומחה אקטוארי. בית הדין הדרוזי לערעורים הוסיף וקבע כי בשל כך היה מקום לסגור את התיק הרכושי ולהפנות את הצדדים לנקיטת הליך מתאים בפני הערכאה המוסמכת.

7. במישור המשפטי, בית הדין הדרוזי לערעורים הבהיר כי בהתאם להוראתו של סעיף 5 לחוק, לא ניתן להקנות סמכות שיפוט בהסכמה בכל הנוגע לחלוקת רכוש ואיוון משאבים בין בני זוג. עוד צוין כי האפשרות להקנות סמכות שיפוט בהסכמה לבית הדין הדרוזי צריכה להיקבע בחקיקה ראשית. כן הודגש, תוך הפניה לבג"ץ 9611/00 בדד (מרעי) נ' מרעי, פ"ד נח(4) 256 (2004) (להלן: עניין מרעי), כי בשונה מההסדר שנקבע בסעיף 3 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953 (להלן: חוק שיפוט בתי דין רבניים), חוק בתי הדין הדרוזיים אף אינו כולל הוראת כריכה המאפשרת לצרף לתביעת גירושין גם ענייני ממון נלווים. לבסוף, נקבע כי היה על בית הדין הדרוזי לבחון את שאלת הסמכות מיוזמתו, וכי אי-העלאת הסוגיה על-ידי בעלי הדין או אף מתן הסכמה מפורשת מצדם אינם יכולים לגבור על היעדרו של מקור סמכות חוקי להכרעה בשאלות הרכוש.

8. העתירה הנוכחית, שהוגשה ביום 23.3.2024, מכוונת נגד פסק דינו של בית הדין הדרוזי לערעורים. לצד העתירה הוגשה גם בקשה למתן צו ביניים. בעתירה נטען, בעיקרו של דבר, כי העותר והמשיבה נתנו את הסכמתם המפורשת לכך שבית הדין הדרוזי ידון בענייני הממון ביניהם אגב הגירושין, וכי בכך נרכשה סמכותו לעשות כן. עוד טוען העותר כי סוגיות הרכוש נדונו בפני בית הדין הדרוזי בתיק במשך כעשור מבלי שהתעורר ספק בדבר סמכותו לעשות זאת. העותר מוסיף וטוען כי זה שנים רבות שבתי הדין הדרוזיים מכריעים בענייני הרכוש הנלווים לתביעות גירושין, וכי הגישה שהציג בית הדין הדרוזי לערעורים בפסק דינו סותרת את עמדתו בעבר ואף את ההלכה הפסוקה בנושא. כמו כן, העותר טוען כי יש להבין את המונח "ענייני נישואין וגירושין" בסעיף 4 לחוק ככולל גם ענייני ממון השזורים בהם, ובלבד שניתנה הסכמת הצדדים לכך. לבסוף מדגיש העותר כי לפסק דינו של בית הדין הדרוזי לערעורים עלולות להיות השלכות רוחב משמעותיות על הליכים תלויים ועומדים, כמו גם על פסקי דין רבים שניתנו בעבר, על-פי הנטען בחוסר סמכות.

9. ביום 19.4.2023 הגישה המשיבה תגובה מקדמית לעתירה, ובה הבהירה כי היא מצטרפת לעמדתו של העותר באשר להיבטים העקרוניים הנוגעים לשאלת סמכותו של בית הדין הדרוזי. לצד זאת, המשיבה הלינה על התנהלותו של בית הדין הדרוזי לאורך ההליך והוסיפה כי היה מקום לקבל את ערעורה ולהורות לערכאה הדיונית לקבל את תביעתה בהקדם.

10. ביום 3.5.2023 הוגשה תגובה מקדמית מטעם היועץ המשפטי לבתי הדין הדרוזיים. בתגובה נטען כי סעיפים 4 ו-5 לחוק מסרו לידיהם של בתי הדין הדרוזיים סמכויות שיפוט משני סוגים: האחת – סמכות שיפוט ייחודית בענייני נישואין וגירושין של דרוזים בישראל; השנייה – סמכות שיפוט בהסכמת הצדדים להתדיין בענייני המעמד האישי של דרוזים המנויים בסעיף 51 לדבר המלך במועצתו. בהקשר זה הובהר כי בסעיפי החוק הנזכרים אין כל הוראה המסמיכה את בתי הדין הדרוזיים לדון בענייני רכוש. היועץ המשפטי לבתי הדין הדרוזיים הוסיף והדגיש כי בעניין מדעי נקבע שיש לתת פרשנות מצומצמת להיקפה של הסמכות הייחודית לדון בענייני נישואין וגירושין, וכי הדברים אמורים בפרט בהתחשב בכך שחוק בתי הדין הדרוזיים אינו כולל הוראת כריכה דומה לזו המצויה בסעיף 3 לחוק שיפוט בתי דין רבניים. עוד הוטעם כי בהתאם לפסיקה, מקום שהמחוקק לא הקנה סמכות עניינית לגוף שיפוטי הסכמת הצדדים אינה יכולה להועיל.

לבסוף צוין כי בית משפט זה אינו יושב כערכאת ערעור על בתי הדין הדתיים, וכי לא הוצגה הצדקה להתערב בפסיקתו של בית הדין הדרוזי לערעורים.

11. להשלמת התמונה יצוין כי ביום 17.5.2024 ניתנה החלטה שדחתה את הבקשה למתן צו ביניים, אשר הוגשה לצד העתירה.

12. ביום 11.12.2023 התקיים דיון בעתירה, ובמהלכו חזרו באי-כוחם של הצדדים, בעיקרו של דבר, על עמדותיהם שהופיעו בכתובים. בתום הדיון הורינו על התייצבותה של היועצת המשפטית לממשלה להליך ועל קבלת עמדתה בסוגיה שבמחלוקת. זאת, בין השאר, על רקע הפרקטיקה שנהגה לפי הנטען בבתי הדין הדרוזיים.

13. בהמשך לדיון, ביום 20.3.2024 הגיש היועץ המשפטי לבתי הדין הדרוזיים בקשה להשלים את הטיעון מטעמו בהתייחס לפרקטיקה הנוהגת בבתי הדין הדרוזיים בנושא העתירה. במסגרת זו נטען כי בניגוד לטענת העותר, לאחר שנערכה סקירה של פסיקת בתי הדין הדרוזיים מהשנים האחרונות – לא אותרו פסקי דין שהכריעו בענייני רכוש בין בני הזוג ולא התגלתה כל פרקטיקה מסוג זה. יצוין כי העותר התנגד לבקשה זו.

14. ביום 3.6.2024 הוגשה עמדתה של היועצת המשפטית לממשלה בעניין, וזו צידדה בפרשנותו של בית הדין הדרוזי לערעורים לפיה אין בנמצא הוראה חקיקתית המקנה לבתי הדין הדרוזיים סמכות לדון בנושאי הרכוש במסגרת סכסוך בין בני זוג, אפילו ניתנה הסכמת הצדדים לכך. עוד צוין כי הגם ששאלת סמכותו של בית הדין הדרוזי לדון בהסכמה בענייני רכוש לא נדונה במישרין בבית משפט זה, השאלה הוכרעה זה מכבר ביחס לבתי דין דתיים אחרים. בהקשר זה הובהר כי הן בהתאם לחקיקה והן בהתאם להלכה הפסוקה – הסכמת הצדדים בלבד אינה מקנה לבית הדין הדרוזי סמכות שיפוט. היועצת המשפטית לממשלה הוסיפה והתייחסה גם לפסיקה בעניין מרעי, והבהירה כי בניגוד לעמדת העותר, האמור בפסק הדין מלמד כי סמכות השיפוט לדון בעניינים נלווים לגירושין בהסכמת הצדדים כפופה להוראותיהם של סעיף 5 לחוק בתי הדין הדרוזיים ולסעיף 51 לדבר המלך במועצתו. עוד הוטעם כי סעיף 5 לחוק בתי הדין הדרוזיים זהה בנוסחו לסעיף 9 לחוק שיפוט בתי דין רבניים, אשר עמד במוקד הדיון בבג"ץ 8638/03 אמיר נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים, פ"ד סא(1) 529 (2006) (להלן: עניין אמיר). על רקע זה צוין כי מהקביעות בעניין מרעי ניתן להסיק שכוחה של הלכה זו יפה אף ביחס לבתי הדין הדרוזיים. לנוכח כל האמור, סברה היועצת המשפטית לממשלה כי אין מקום

להתערב בפסק הדין מושא העתירה, וכי יש לקיים את הדין במחלוקות הרכושיות בין העותר והמשיבה בבית המשפט לענייני משפחה.

דין והכרעה

15. לאחר ששקלנו את טענות הצדדים, הגענו לכלל מסקנה כי דין העתירה להידחות. בעיקרו של דבר, אנו תמימי דעים עם עמדתו המשפטית של בית הדין הדרוזי לערעורים כפי שזו באה לידי ביטוי בפסק דינו, כמפורט להלן.

16. בפתח הדברים ראוי לציין כי הגם שהסוגיה הספציפית העומדת במוקד המחלוקת טרם התבררה עד תום בפסיקה, לאמיתו של דבר פוסעים אנו בתלם חרוש היטב. גבולות סמכותם של בתי הדין הדרוזיים, בדומה ליתר בתי הדין הדתיים הפועלים בישראל, הותוו בהוראות חקיקה מפורשות. כמו כן, במרוצת השנים אף ההלכה הפסוקה ביארה את שהיה טעון הבהרה נוספת. לא ייפלא אפוא כי בית הדין הדרוזי לערעורים והיועצת המשפטית לממשלה תמימי דעים בנושא, וכאמור – עמדתם מקובלת אף עלינו.

17. נקודת המוצא לבירור המחלוקת היא סעיף 5 לחוק בתי הדין הדרוזיים, המעגן את האפשרות לקנות סמכות שיפוט בהסכמת הצדדים. בהקשר זה יושם אל לב, ועובדה היא בעלת חשיבות לענייננו, כי סעיף זה זהה בנוסחו לסעיף 9 לחוק שיפוט בתי דין רבניים. על רקע זה יש מקום להידרש לפרשנות שניתנה לו. כפי צוין אף בעניין מדעי, "ככלל, לאותו ביטוי המופיע בשני החוקים יש לתת אותו פירוש" (שם, בעמ' 266). ואמנם, כך נקבע בעניין אמיר:

"בתי הדין הרבניים הינם חלק בלתי נפרד ממערכת השפיטה בישראל. הם הוקמו מכוח חוק שיפוט בתי דין, והם שואבים את כוחם ואת סמכויותיהם מכוח חוק המדינה. אין להם אלא מה שהחוק הקנה להם, והם כפופים במלאכת השיפוט למערך הסמכויות שמקורו בחוק, כפי שפורש לאורך השנים בהלכה הפסוקה... עולה מכך, כי הסכמת הצדדים ככזו, אינה יכולה, כשלעצמה, להקנות סמכות לבית הדין הרבני, אלא אם כן היא הוכרה על פי החוק כמקור סמכות ראשוני. כך, הוכרה הסכמת הצדדים כמקור סמכות שיפוט של בית הדין הרבני על פי סעיף 9 לחוק שיפוט בתי הדין, בענייני מעמד אישי של יהודים על פי סעיף 51 לדבר המלך במועצה או על פי פקודת הירושה, הנתונים לסמכות מקבילה של בית הדין והערכאה האזרחית. עם זאת, אין לבית הדין הרבני סמכות לדון ולהכריע בעניין שאינו ממין העניינים המצויים בסמכותו הייחודית על פי החוק, או בסמכותו המקבילה,

אפילו ניתנה הסכמת הצדדים לשיפוטו. הסכמה כזו לא
ניזונה ממקור סמכות מוכר בדין, ואין בכוחה, כשהיא
לעצמה, להקנות כוח שיפוטי לערכאת שיפוט ממלכתית"
(שס, בעמ' 287-288).

אנו סבורים כי דברים אלו יפים גם לענייננו, ככתבם וכלשונם.

19. אם כן, האם קיימות הוראות חוק רלוונטיות המקנות לבתי הדין הדרוזיים סמכות שיפוט בענייני רכוש? התשובה שלילית. כפי שכבר צוין, סעיף 5 לחוק בתי הדין הדרוזיים מפנה להוראותיו של סעיף 51 לדבר המלך במועצתו. נוסחם של שני סעיפים אלה כבר הובא בתחילת הדברים, ואין בהם זכר לעניינים של חלוקת רכוש ואיזון משאבים בין בני זוג. הדברים אמורים אף ביתר שאת על רקע קיומן של הוראות ספציפיות בחקיקה ראשית המעגנות במפורש את אפשרותם של הצדדים להסכים להקנות לבתי הדין הדתיים בישראל סמכות שיפוט בעניינם, כגון סעיף 155(א) לחוק הירושה, התשכ"ה-1965 וסעיף 27(א) לחוק אימוץ ילדים, התשמ"א-1981.

20. העותר ניסה לתמוך טענותיו בפסקי דין שניתנו בעבר בבית משפט זה, אך לאמיתו של דבר אלה אינם יכולים לסייע לו. אותן אמירות מבג"ץ 642/82 ספדי נ' בית הדין הדתי הדרוזי לערעורים, פ"ד לז(3) 381 (1983) שאליהן הפנה העותר נכתבו באותו עניין למעלה מן הצורך (ראו: שס, בעמ' 385), והן אינן משקפות עוד את הפרשנות הנוהגת של הדין כיום. הלכה למעשה, בעניין מרעי קבע בית משפט זה מפורשות כי "העמדות שהובעו בפסיקה קודמת בטעות יסודן" (שס, בעמ' 265). אף לטענתו של העותר לפיה בעניין מרעי נקבע כי הסכמתם של הצדדים היא שתוחמת את גדרי סמכותו של בית הדין הדרוזי בענייני הרכוש אין על מה לסמוך. אדרבה, בעניין מרעי עצמו הודגש כי "ממילא, באין הוראה מפורשת בחוק המקנה סמכות שיפוט בענייני מעמד אישי לבית-דין דתי, מוקנית הסמכות באותו עניין לבית-המשפט לענייני משפחה" (שס, בעמ' 267-266). מכל מקום, וזה העיקר, שני פסקי דין אלה ניתנו לפני הבהרת ההלכה בעניין אמיר, אשר הטעמים העקרוניים שבבסיסה תקפים ביחס לכלל בתי הדין הדתיים בישראל (בכל הנוגע לבתי הדין השרעיים, ראו והשוו: בע"מ 2284/09 פלוני נ' פלונית (3.7.2013)). ואמנם, עוד בעניין מרעי נדרשה השופטת א' פרוקצ'יה לחשיבות הנודעת ל"יצירת הרמוניה בסמכויות השיפוט בין בתי-הדין הדתיים השונים במדינה במסגרת המגמה לקדם את ערך השוויון בין העדות הדתיות השונות בישראל" (שס, בעמ' 270).

21. עוד יש להוסיף, כי אין כל יסוד לטענתו של העותר לפיה סעיף 4 לחוק בתי הדין הדרוזיים חל גם על כל הנושאים הקשורים בגירושין, ובכלל זה ענייני ממון, ככל

שהצדדים להליך הסכימו לכך. סעיף 4 עוסק בסמכות השיפוט הייחודיות המסורה לבית הדין הדרוזי, וכלל אינו נסב על סמכות שיפוט בהסכמה (המוסדרת, כאמור, בסעיף 5 לחוק). למעשה, אף עמדה זו נשללה כבר בעניין מרעי, שבו הובהר כך:

”סעיף 4 רישה זהה לסעיף 1 בחוק בתי-הדין הרבניים... למונח 'עניני גירושין' בסעיף 1 לחוק בתי-הדין הרבניים ניתן כאמור פירוש מצמצם, ונקבע כי הוא אינו כולל את העניינים הנספחים. חוק בתי-הדין הדרוזיים הוא חוק מאוחר לחוק בתי-הדין הרבניים. הדעת נותנת כי המחוקק לא התכוון לתת פירוש שונה לעניני גירושין מהמשמעות שניתנה בפסיקה למונח זה בחוק המוקדם... מסקנתי היא אפוא כי סמכות בית-הדין הדרוזי על-פי סעיף 4 לחוק זהה בהיקפה לסמכות בית-הדין הרבני על פי סעיף 1 לחוק שיפוט בתי-הדין הרבניים” (שס, בעמ' 265-266).

22. לבסוף, אין ממש גם בטענתו של העותר בדבר השלכות הרוחב שעלולות להיגרם מקבלת עמדתו של בית הדין הדרוזי לערעורים, בשל מה שהוא הגדיר כפרקטיקה נוהגת בבתי הדין הדרוזיים. כפי שכבר צוין, הצדדים חלוקים בשאלת קיומה של פרקטיקה כזו. מכל מקום, איננו נדרשים לכך כלל. הסוגיה המונחת לפתחנו היא בראש ובראשונה משפטית. קיומה של פרקטיקה – מבלי להידרש כלל למחלוקת העובדתית בעניין – אינו יכול לייצר סמכות שיפוט יש מאין, מקום שזו לא הוקנתה על-פי דין. לא למותר להזכיר בהקשר זה כי בבתי הדין הרבניים אכן נהגה פרקטיקה כזאת לאורך זמן, ולא היה בכך כדי להכריע את הכף בעניין אמיר. הפרקטיקה הנוהגת צריכה להתאים עצמה למצב המשפטי, ולא להפך. אדרבה, לא רק שפרקטיקה נטענת כאמור אינה מבססת טעם להתערב בפסק דינו של בית הדין הדרוזי לערעורים, אלא שאילו היה מוכח דבר קיומה היה בכך דווקא כדי להגביר את החשיבות הנודעת למתן פסק דין מנומק בנושא המעמיד הלכה על מכונה.

23. אשר על כן, העתירה נדחית. במכלול נסיבות העניין, ובשים לב לאי-הבהירות המשפטית שהשפיעה על התמשכות ההליכים במקרה דנן, לא ראינו לעשות צו להוצאות.

ניתן היום, י"ח בתמוז התשפ"ד (24.7.2024).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט